

в Украине и нормативно-правовые документы, его регламентирующие. Выделены основные направления использования этого технического средства в органах внутренних дел.

Ключевые слова: полиграф, полиграфный опрос, правоохранительные органы, оперативно-розыскная деятельность, историческое развитие.

Povstjanuji O. V. The historical process of creation and implementation of polygraph application in investigative activity of law enforcement bodies of Ukraine

The features of the historical process of creating and implementing the use of polygraph in Operational Activities legislative bodies, namely the emergence of the first technical means, which is used for medical purposes, the establishment and development of polygraph around the world, the beginning of the polygraph in the public service.

The peculiarities of the polygraph, which was originally intended for detecting lies during the psychiatric examination, namely the registration of changes in blood pressure, pulse rate, upper and lower respiratory, skin-galvanic reaction; different attitudes to the world's scientists that device. Detailed studies examined the use of printing in the disclosure and investigation of crimes in Ukraine and regulatory documents that regulate it.

Thesis there is determined the main directions of use of technical means in the internal affairs. Determined that the present urgent need to develop a legal acquires ensure adequate legal provision under objectively existing practice and needs of law enforcement in this area.

Key words: polygraph, polygraph interrogation, law enforcement, operational-search activity, historical development.

Стаття надійшла 6 березня 2015 р.

УДК 343.132

**О. В. Ряшко,
М. А. Шабанов**

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ**

Висвітлено питання, які стосуються регламентації кримінального провадження у формі приватного обвинувачення на законодавчому рівні у контексті оновленої моделі кримінального судочинства в Україні. Суспільна небезпека злочину – вагомий фактор: з огляду на те, наскільки тяжкими чи особливо тяжкими є кримінальні правопорушення, можна визначити стан суспільного спокою у державі. Враховуючи менталітет громадян і ступінь

їх довіри до міліції, не кожен із них, у разі вчинення проти них кримінального правопорушення, звертається до правоохоронного органу, що натомість тягне безкарність злочинця і, крім того, виключає можливість його суспільного виправлення та реабілітації.

Ключові слова: кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, потерпілий, кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми. Однією з охоронюваних кримінальним законом цінностей, проти яких спрямовується злочин, є потерпілий, його статус і роль як учасника суспільних відносин. Згідно з ч. 2 ст. 55 КПК України, права і обов'язки потерпілого виникають із моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого. Отже, процедура набуття статусу потерпілого в кримінальному провадженні суттєво спрощена. Однак тривалий час одним із найбільш спірних і дискусійних питань є участь потерпілого в судовому розгляді кримінального провадження.

Стан дослідження. Вивченню поняття та сутності приватного обвинувачення присвячені праці І. М. Гальперіна, В. З. Лукашевича, О. Б. Комарницької, Н. В. Мальярчука, Д. О. Савицького та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей законодавчого регулювання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Виклад основних положень. Приватне обвинувачення – одна з форм обвинувачення у кримінальному процесі, що передбачає притягнення особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого.

Приватне обвинувачення зазнало тривалого історичного розвитку. Перші згадки про інститут приватного обвинувачення зафіксовано у Руській Правді, Воїнському статуті 1716 року, Статуті кримінального судочинства 1864 року, КПК України 1960 та КПК України. Інститут приватного обвинувачення є найдавнішою формою кримінального процесу і був притаманний всім його історичним формам – обвинувальному (змагальному), інквізиційному (розшуковому) та змішаному (континентальному). Але з розвитком економічних, політичних і соціальних відносин суспільство та держава перебирає функцію обвинувачення, тобто здійснюється трансформація – перехід від приватних засад до публічних, які домінують у законодавстві нашої держави.

Приватне обвинувачення (в матеріальному аспекті) – це надання потерпілим відповідному органу звернення (із проханням про притягнення до відповідальності) та відомостей про факти щодо наявності

суспільно небезпечного і протиправного посягання, яке охоплюється конкретним складом злочину, з можливістю його вирішення на власний розсуд. У процесуальному аспекті приватне обвинувачення – це регламентований законом особливий вид кримінально-процесуальної діяльності приватного обвинувача, який охоплює звернення до державних органів із твердженням щодо винуватості конкретної особи, подальше підтримання нею обвинувачення у суді, збирання доказів винуватості цієї особи та право відмовитися від пред'явленого обвинувачення [1, с. 4].

У процесі інтеграції України у Європу змінюється і кримінальне судочинство, зокрема законодавство, яке пов'язано з кримінальним судочинством. У зв'язку із прийняттям КПК України інститут приватного обвинувачення дещо змінився порівняно з КПК 1960 року.

Відповідно до ст. 25 КПК України, прокурор, слідчий в межах своєї компетенції зобов'язані розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Ці положення становлять зміст публічності як засади кримінального провадження [2, с. 988].

За загальними правилами, наявність чи відсутність зави потерпілого та його позиція не мають принципового значення для здійснення кримінального провадження, адже відповідні відомості можуть бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань і після самостійного виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Як виняток ст. 477 КПК передбачає, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, згаданих у цій статті.

Юридична сутність кримінального провадження у формі приватного обвинувачення полягає у тому, що воно ініціюється лише потерпілим, щодо якого вчинено цей злочин, його законним представником чи представником. Роль держави полягає в тому, щоби здійснити досудове розслідування та правосуддя.

Ст. 477 КПК України визначає відповідальність за злочин, яким потерпілому спричинена шкода. Саме тому пріоритетного значення набуває захист здоров'я, свобод, прав та інтересів потерпілого. В таких кримінальних провадженнях кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення мають насамперед волевиявлення потерпілого,

його оцінка діяння та особи того, хто його вчинив. Важливо, чи примирився обвинувачений з потерпілим, чи вибачив потерпілий його і примирився з ним. Тобто у вирішенні питання про закриття провадження у справах приватного обвинувачення визначена роль належить потерпілому.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення охоплює незначну частку в загальному обсязі кримінальних проваджень у зв'язку з його обмеженням обов'язковими ознаками правопорушень, щодо яких може здійснюватись провадження у формі приватного обвинувачення:

- 1) склад злочину має бути визначений у п. 1 ст. 477 КПК України;
- 2) склад злочину має бути визначений у п. 2 ст. 477 КПК України за умови, що вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого;
- 3) склад злочину має бути визначений у п. 3 ст. 477 КПК України за умови, що вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоди винятково власності потерпілого [2, с. 992].

За родовою ознакою досудове розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення здійснюється слідчими органів внутрішніх справ. У випадку смерті потерпілого приватне обвинувачення може здійснюватися винятково за заявою його близьких родичів і членів сім'ї.

Аналізуючи зазначене, виникають декілька питань:

- 1) чи доцільне розмежування злочинів, передбачених у ст. 477 КПК, на такі, які вчинені усіма особами, чоловіком (дружиною) чи іншими близькими родичами та членами сім'ї?
- 2) чи необхідно здійснювати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, коли спричинена смерть потерпілого?

На нашу думку, ці питання обґрунтовано виникли в процесі аналізу положень статті 477 КПК України. Наприклад, у ч. 2 ст. 477 зазначено, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 122 КК України, – умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження за обтяжуючих обставин, а саме: з огляду на дії, зазначені у ч. 1 ст. 122 КК України, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, можна розпочати досудове розслідування винятково на підставі заяви потерпілої особи.

На нашу думку, у таких випадках доцільно було б віднести цю категорію злочинів до публічних. Якщо тілесні ушкодження спричинені з метою залякування, для прикладу, неподання заяви в підрозділ

органу внутрішніх справ про систематичні побой чоловіком жінки або навпаки, досягається конкретний умисел, тобто – залякування. В цьому випадку особа, яка залякана, не подасть заяву про вчинений злочин до правоохоронного органу, оскільки боїтиметься наслідків, які можуть настати з боку залякувача. Так, законодавцю недоцільно було не внести в КПК України таку позицію, як можливість унесення прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у справах приватного обвинувачення, що зумовить можливість розпочати досудове розслідування у кримінальному провадженні.

Злочини, провадження в яких здійснюватиметься у порядку приватного обвинувачення, заподіюють шкоду різним суспільним відносинам, зокрема і тим, що формуються поза сферою особистих чи сімейних відносин. Водночас значна кількість діянь посягають на різноманітні права та інтереси особи – її здоров'я, волю, честь, гідність, статеву свободу та статеву недоторканність, майно, недоторканність житла, таємницю приватного життя тощо – захист яких, з урахуванням їх особливої соціальної значущості, є першочерговим завданням держави [3].

Низка злочинів, насамперед корисливих і насильницьких, поширені і становлять значну проблему для сучасного українського суспільства. Вочевидь, таке широке визначення у проєкті меж інституту приватного обвинувачення не має кримінологічного обґрунтування, оскільки не враховує суспільну небезпеку злочинних діянь, їх поширеність у суспільстві, заподіяння ними шкоди різноманітним об'єктам кримінально-правової охорони.

На нашу думку, це безпідставне недотримання від принципу публічності судочинства, який створює додаткові проблеми для потерпілих, на яких перекладається тягар вирішення питання про порушення провадження у справі, вони ж у зв'язку з цим зазнаватимуть тиску з боку злочинців, котрі намагатимуться таким чином уникнути відповідальності.

Крім цього, КПК України 1960 року встановлював таку форму, як «приватно-публічне обвинувачення». На нашу думку, вимоги цього положення виконали важливу роль у нашій правовій системі. Приватно-публічне обвинувачення передбачало можливість того, що приватна справа набуде публічного характеру, а в КПК України цього немає, що і є його недоліком.

У ст. 478 КПК України зазначено, що потерпілий має право подати до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування, заяву про вчинення кримінального правопорушення протягом строку давності притягнення

до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення щодо злочинів, перелічених у п. 3 ст. 477 КПК, якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоди виключно власності потерпілого, здійснюється залежно від заяви керівника юридичної особи [2, с. 991].

Для юридичної особи розголошення факту вчинення злочину її найманими працівниками може спричинити значну моральну та навіть матеріальну шкоду. Тому під час досудового розслідування необхідно застосувати максимально допустимі заходи для збереження таємниці слідства.

У предмет доказування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення входять обставини, визначені в ст. 91 КПК України, та обставини, що свідчать про наявність правових умов, за яких може бути укладена угода про примирення (глава 35 КПК).

Якщо під час провадження досудового слідства буде встановлено, що вчинено злочин, передбачений ст. 477 КПК України, а заяви потерпілого у справі немає, справа закривається, а потерпілому роз'яснюється його право звернутися з заявою про вчинений злочин. Коли ж кримінальне провадження щодо злочинів, перелічених у ст. 477 КПК України, здійснювалось після самостійного виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, але в матеріалах розслідування міститься заява особи про залучення її до провадження як потерпілого, кримінальне провадження продовжується [2, с. 992].

На нашу думку, в цій правовій нормі необхідно було зазначити, що у випадку, якщо потерпілий знаходиться у залежному чи безпорадному стані, прокурор має право прийняти процесуальне рішення про продовження строків досудового розслідування.

Закриття справи слідчим, прокурором за відсутністю заяви потерпілого не позбавляє його права звернутися до компетентних органів із такою заявою.

Закриття справи судом першої, апеляційної, касаційної інстанцій за мотивами відсутності заяви потерпілого не позбавляє його права звернутися із заявою про здійснення кримінального провадження на загальних підставах.

Заява потерпілого про здійснення кримінального провадження щодо особи, хворої на психічну хворобу, може бути підставою для вирішення у встановленому порядку питання про те, чи потребує особа, щодо дій якої подана заява, застосування до неї примусових заходів

медичного характеру. У таких справах проводиться досудове слідство з урахуванням положень глави 39 КПК України.

Примирення потерпілого з підозрюваним, обвинуваченим може статися і у стадії досудового слідства, і під час судового розгляду справи, але до видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку.

Заява про укладення угоди про примирення може бути зроблена потерпілим і обвинуваченим як усно (із занесенням у протокол), так і письмово. Якщо потерпілим є неповнолітній чи інша особа, яка не може самостійно захистити свої інтереси, кримінальне провадження, що було ініційоване за заявою потерпілого, його законного представника чи представника, може бути закрито при укладенні угоди про примирення, яка може бути підписана законним представником чи представником потерпілого.

Кримінальні провадження про кримінальні правопорушення, перелічені в ст. 477 КПК, розглядаються судом у загальному порядку з дотриманням вимог кримінального процесуального закону. Під час судового розгляду справи потерпілий підтримує обвинувачення самостійно або через свого представника. Вирок, який постановляється у цих справах, повинен відповідати вимогам ст.ст. 373, 374 КПК України. Судочинство у справах про злочини, вчинені неповнолітніми, провадиться з дотриманням вимог глави 38 КПК України.

Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може реалізуватися на підставі угоди про примирення або без неї.

Однією з умов закриття провадження у справах приватного обвинувачення під час укладення угоди про примирення із особою, що вчинила кримінально каране діяння, є відшкодування завданої злочинною шкоди. В предмет доказування у таких справах входить встановлення факту добровільного та вільного волевиявлення потерпілого щодо реалізації ним права на укладення угоди про примирення, а також факту відшкодування шкоди, завданої злочинцем.

Наслідками невиконання умов угод, відповідно до ч. 4 ст. 476 КПК України, може бути скасування вироку та направлення справи на новий розгляд судом у загальному порядку. Власне, умисне невиконання умов угоди про примирення або про визнання винуватості є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом (ч. 5 ст. 476 КПК України). Особами, що можуть звернутися до суду з клопотанням про скасування вироку, є прокурор і потерпілий. Як винятковий засіб забезпечення виконання вимог угоди таке клопотання повинно бути подано упродовж установлених законом строків

давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 476 КПК України).

Висновки. Отже, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення в контексті законодавства 2012 року є особливо формою провадження, яке охоплює широке коло кримінально каранних діянь, також залишається актуальним унесення змін до статті 477 КПК України, яка в диспозиції містить перелік статей, які потрапляють у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, оскільки значна кількість перелічених злочинів є поширеними та суспільно небезпечними. Також, на нашу думку, необгрунтовано усунений інститут так званого приватно-публічного обвинувачення, який виконав важливу роль у боротьбі зі злочинністю. Такі справи порушувались за скаргою потерпілого, але закриттю за примиренням сторін не підлягали, також вони могли порушуватись прокурором у випадках, коли потерпілі через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не могли захищати свої законні інтереси.

Україна є суверенною, незалежною, демократичною державою. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в нашому суспільстві найвищою соціальною цінністю. Саме цих конституційних засад необхідно неухильно дотримуватись законодавцю, працюючи над «новими» правовими нормами.

1. Дерев'янкін С. Л. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві: автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Сергій Леонідович Дерев'янкін; ХНУВС. – Х., 2005. – 20 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. С. Шумила. – Х.: Право, 2012. – С. 844.

3. Новий КПК та його відповідність основним засадам (принципам) кримінального судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=15802>

4. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.04 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0013700-04>.

5. Про затвердження Концепції забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів: Указ Президента України від 28 грудня 2004 р. № 1560/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – Ст. 3435.

6. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1679/0/4-12 від 15.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.htm

Ряшко Е. В., Шабанов М. А. Некоторые проблемные вопросы и особенности уголовного производства в форме частного обвинения

Освещены вопросы, касающиеся регламентации уголовного производства на законодательном уровне в свете обновленной модели уголовного производства в Украине.

Общественная опасность преступления – весомый фактор; по тому, насколько тяжкими являются совершаемые уголовные правонарушения, можно определить состояние общественного спокойствия в государстве. Учитывая менталитет граждан и степень их доверия к милиции, далеко не каждый из них, в случае совершения против них уголовного правонарушения, обращается в правоохранительные органы. Это, в свою очередь, влечет за собой безнаказанность преступника и кроме того исключает возможность его общественного исправления и реабилитации.

Ключевые слова: уголовное производство в форме частного обвинения, потерпевший, уголовное правонарушение.

Ryashko O. V., Shabanov M. A. Some Challenging Issues and Peculiarities of Criminal Proceedings through Private Prosecution

A victim, his/her status and role as a member of social relations is one of the protected by law values against which a crime is aimed. For a long time, the issue of victim's participation in the course of criminal proceedings remains one of the most challenging and debating points.

Private prosecution is one of the forms of prosecution in the criminal proceeding which anticipates bringing the person guilty of criminal offense to the criminal responsibility based solely on the victim's application.

The institution of private prosecution is the oldest form of criminal procedure and was inherent to all its historical forms, meaning prosecutive (competitive), inquisitional (investigative) and mixed (continental). Nevertheless, with the development of economic, political and social relations the society and the state have taken over the function of the prosecution, i. e. the transformation through the transition from private to public foundations that dominate in the legislation of our country.

Private prosecution (in the material sense) means submitting by a victim of a statement of case to the relevant authority (asking for prosecution) and information about the facts regarding the availability of a socially dangerous and illegal endeavor, which fall within the specific offense with the ability to resolve it their discretion. In the procedural aspect of private prosecution it is defined as a regulated by law special type of criminal and procedural activity of a private prosecutor, which includes appeal to the state authorities with the statement regarding the guilt of a particular person with handling its further prosecution in court, collecting evidence of the guilt of the person and the right to deny the charge.

Key words: criminal proceedings through private prosecution, victim, criminal offense.

Стаття надійшла 9 лютого 2015 р.